

Marokkos familielov (*Moudawana*) af 2004

Af Aminah Tønnsen

Da Marokkos nye familielov, *Moudawana*, blev vedtaget den 3. februar 2004, betonedede Kong Mohammed VI i sin tale i parlamentet bl.a., at han som *Amir al Mouminine, De troendes Behersker*, hverken kunne tillade, hvad Gud har forbudt, eller forbyde, hvad Gud har tilladt; men at han havde ladet sig inspirere af en tolerant islam, der ærer mennesket og taler for retfærdighed, lighed og harmonisk sameksistens, da denne moderne familielov skulle udarbejdes. Kongen præciserede endvidere, at loven læner sig op ad den malekitiske lovskole samt *ijtihad*, der gør islam til en religion, der kan tilpasses alle tider og alle omstændigheder. Familielovens allersidste paragraf, art. 400, henviser da også til den malekitiske lovskole i de sager, der ikke måtte være nævnt i familieloven.

Den nye familielov er i alverdens medier blevet omtalt som "den mest progressive familielov i et muslimsk land" og hævdes at "sидestille kvinder med mænd". En nærmere gennemgang af paragrafferne viser imidlertid, at forandringerne i forhold til den gamle familielov af 1957 ikke er helt så banebrydende, som man vil gøre dem til. Der er sket ændringer, og der er tilføjet en lang række præciseringer; men flere steder er formuleringerne så vage, at meget i praksis vil afhænge af de enkelte dommere og deres livssyn.

Art. 2 præciserer, at loven gælder for

- Alle marokkanere, selv dem, der har et andet statsborgerskab (dvs. har dobbelt statsborgerskab). Har man dobbelt statsborgerskab, vil man – fra det øjeblik, men sætter foden på marokkansk jord – blive betragtet som marokkansk statsborger og være underlagt marokkansk lov.
- I Marokko bosiddende flygtninge.
- Alle forhold mellem to personer, hvor den ene har marokkansk statsborgerskab.
- Alle forhold mellem to marokkanere, hvor den ene er muslim.
- Det præciseres endvidere, at marokkanske jøder er underlagt reglerne i den marokkanske, jødiske personlov.

Om ægteskab

Art. 4. Den nye familielov præciserer, at ægteskab er en retslig, varig pagt indgået ved gensidig overenskomst mellem en mand og en kvinde.

Det betyder, at de traditionelle såkaldt islamiske vielser (som ikke registreres nogen steder, som ikke involverer en giftefoged, og som ofte bliver hemmeligholdt over for familien) fortsat ikke har juridisk gyldighed, at ægtefællerne i sådanne ægteskaber ikke er arveberettigede efter hinanden, og at børnene ikke betragtes som ægtefødte. At kontrakten betegnes som 'varig', udelukker de tidsbegrænsede nydelses-ægteskaber, som især praktiseres inden for shia-islam. Det nye er, at hvor det tidligere var manden, der skulle lede/styre familien, er dette hverv nu pålagt ægtefællerne i forening. I den officielle franske oversættelse benyttes ordet "pagt", hvor der tidligere var tale om en "kontrakt"; men idyllen brydes allerede i art. 10, hvor de to parter omtales som to kontrahenter, hvor den ene accepterer den andens tilbud. (sic!)

Art. 11 præciserer, at parterne skal udtrykke "tilbud og accept" i utvetydige vendinger enten mundtligt, skriftligt eller "ved forståelige tegn" (for den handikappedes vedkommende). Det præciseres endvidere, at begge parter skal være til stede ved kontraktens indgåelse (art. 17), og at begge parter skal underskrive kontrakten (art. 67).

Art. 12 præciserer, at ægteskabet efterfølgende kan annulleres, hvis der er tale om bedrageri eller tvang (ifølge art. 63 dog max. 2 mdr. efter at tvangssituationen er overstået el. bedrageriet er opdaget). Indtil en mindre lovændring i 1993 har familieloven faktisk tilladt, at en ung, kønsmoden kvinde kunne tvangs giftes, hvis man frygtede, at hun ikke kunne holde sig på dydens smalle sti. (sic!)

Art. 19 præciserer, at min. ægteskabsalderen er 18 år ifølge den gregorianske kalender for begge køn (mod tidligere 15 år for kvinders vedkommende). Det er dog muligt at søge om dispensation til at indgå ægteskab tidligere – under forudsætning af, at værgeren giver sit samtykke (art. 20-22).

Art. 25. Ifølge den malekitiske retsskole, som danner grundlag for marokkansk familieret, gives en kvinde bort til sin kommende ægtemand af en *wali*, en mandlig ægteskabsværge, et nært mandligt familiemedlem så som: søn, far (eller værge udpeget af faderen ved testamente), bror, brorsøn, farfar, etc. Den nye familielov præciserer, at enhver myndig kvinde har ret til på egen hånd at indgå en ægteskabskontrakt eller bemyndige sin far eller et andet mandligt familiemedlem dertil. Det vil formentlig betyde, at de kvinder, der ikke er bekendt med lovens ordlyd og deres egne rettigheder, fortsat vil overlade til deres far at indgå ægteskabskontrakten på deres vegne (som religion og tradition påbyder) - med risiko for, hvad der i vore dage betegnes som tvangsægteskab, for en god, lydige datter sætter sig jo ikke op imod sin fars vilje!

Art. 29 præciserer (ligesom den gamle familielov), at brudegaven (*sadaq*) er brudens ejendom, som hun selv har fuld råderet over. Og at manden under ingen omstændigheder kan kræve medgift i form af møbler el. lign. til gengæld for gaven, han forærer sin brud.

Art. 40-46. Den nye familielov tillader fortsat polygyni, dvs. flerkoneri. Lovteksten er dog blevet langt mere detaljeret, men er samtidig uklar på mange punkter. Eksempelvis sætter loven ikke på noget tidspunkt tal på antallet af lovlige hustruer. I forbindelse med mandens økonomiske formåen hedder det, at han skal være i stand til at "behandle de to familier ens" – ikke "familierne". Man kunne næsten fristes til at tro, at loven derfor kun tillader bigami og ikke polygyni, hvilket dog næppe er hensigten. Lovteksten er dog (ligesom den gamle) tydelig og klar med hensyn til, at polygyni ikke kan tillades, "hvis kvinden har indføjet en klausul i ægteskabskontrakten, hvorved manden forpligter sig til ikke at tage endnu en hustru." Når myndighederne har undersøgt mandens forhold og fundet, at han har ret til at tage sig endnu en hustru, indkaldes førstehustruen og gøres bekendt med mandens ønske. Ønsker hun ikke at leve i et polygynt ægteskab, har hun ret til skilsmisse. Dommeren fastsætter et hustru- og evt. børnebidrag; men dersom manden ikke inden syv dage betaler, vil retten opfatte det som at manden frafalder sin ansøgning om at tage endnu en hustru, og der vil ikke blive afsagt skilsmisse. Loven præciserer imidlertid ikke, om det er betaling af et første afdrag på en formentlig månedlig ydelse i en årrække, der er afgørende for det videre forløb; men det kan vel næppe være meningen, at der er tale om bidrag for flere år frem i tiden, der forfalder til betaling, før skilsmisse kan bevilliges. Hvis hustruen ikke ønsker en medhustru, men ej heller ønsker skilsmisse, indledes en mæglingprocedure som den, der træder i kraft, hvis en af parterne under andre omstændigheder ønsker skilsmisse (art. 94-97). Alt i alt er det ikke blevet ret meget sværere end tidligere for en mand at have flere hustruer samtidig, eftersom lovteksten intetsteds definerer, hvilke "særlige forhold", der giver ret til polygyni! Er der tale om barnløshed, demens eller andet?

Art. 49 præciserer (ligesom art. 34), at alt, hvad ægtefællerne bringer med ind i ægteskabet, er deres respektive særeje. Det nye er, at ægtefællerne kan indgå en særskilt fælleseje-pagt for de værdier, som de erhverver under ægteskabet – og at giftefogeden skal informere parterne om denne mulighed, når de indgår ægteskabskontrakten.

Art. 51 omhandler ægtefællernes gensidige rettigheder og forpligtelser. Hermed bortfalder den tidligere opdeling i gensidige rettigheder og forpligtelser (art. 34), hustruens rettigheder i forhold til manden (art. 35) samt mandens rettigheder i forhold til hustruen (art. 36). Her er der virkelig tale om en markant forbedring af formuleringerne i forhold til tidligere. Troskab, oprigtighed, imødekommenhed, respekt, venskab, medfølelse, ansvarlighed, rådslagning (det koranske shûra-princip) samt gode relationer til svigerforældrene er de nye nøgleord. Det præciseres oven i købet efterfølgende i art. 52, at den forurettede part kan hente hjælp i mæglingsproceduren (art. 94-97), hvis den anden part ikke opfylder sine forpligtelser i henhold til art. 51.

Art. 53 er ny i forhold til den gamle familielov: Hvis en af ægtefællerne bortviser den anden fra af hjemmet uden grund, vil anklagemyndigheden påbyde, at den bortviste øjeblikkeligt tages tilbage og sikre vedkommendes beskyttelse i hjemmet. Det må siges at være problematisk i sig selv, at loven stadfæster, at det i nogle tilfælde er lovligt at smide en ægtefælle ud af det fælles hjem. Endnu mere problematisk er det, at loven ikke præciserer, hvad en rimelig/lovlig grund til en sådan handling kunne være – det afhænger helt og holdent af den enkelte dommer. Det præciseres ej heller, hvorledes myndighederne vil sikre den - ved rettens hjælp - hjemvendtes beskyttelse.

Om børns rettigheder

Art. 54: Som noget helt nyt indeholder familieloven et afsnit om børns rettigheder i forhold til deres forældre: 1) Beskyttelse af liv og helse fra graviditet til myndighedsalder (18 år). 2) Sikring af identitet så som navn, nationalitet og registrering i folkeregisteret. 3) Forældreskab, omsorg og forsørgelse. 4) Amning, hvis moderen er i stand dertil. 5) Forpligtelse til at træffe alle nødvendige foranstaltninger for at fremme børnenes normale vækst, beskytte dem fysisk såvel som psykisk samt værne om deres sundhed, forebyggende såvel som helbredende. 6) Religiøs orientering og en god opdragelse baseret på oprigtige og noble værdier i forhold til opførsel, bandlysning af fysisk og psykisk vold samt forebyggelse af enhver form for udnyttelse, der kan krænke barnets interesser. 7) Læring og uddannelse, der forbereder børnene til erhvervslivet og gør dem til positive samfundsborgere. Det er forældrenes opgave – så vidt som det er muligt – at give børnene de forhold, der fremmer deres uddannelse svarende til deres intellektuelle og fysiske formåen. Specielt nævnes, at handicappede børn har krav på beskyttelse og uddannelse, der letter deres optagelse i samfundet. En helt og igennem positiv tilføjelse til familieloven.

Om ægteskabskontrakten.

Art. 67 er en lang opremsning af, hvad ægteskabskontrakten skal indeholde for at være juridisk gyldig. Foruden diverse registrerings- og personlige data, skal kontrakten præcisere brudegavens størrelse og de dertil knyttede betalingsbetingelser. Stk. 8 giver plads til andre betingelser, som brud og brudgom måtte blive enige om, men nævner intet konkret. Den gamle familielov nævnte eksempelvis i art. 38, at det ikke strider imod ægteskabets natur, at hustruen i ægteskabskontrakten betinger sig ret til at engagere sig politisk – hvilket må siges at være nok så vigtig en klausul.

Det fremgår af art. 40 i den nuværende familielov, at det er muligt for manden at forpligte sig til ikke at tage endnu en hustru, og til at give hustruen skilsmisse, dersom han alligevel ansøger om at tage endnu en hustru.

Det fremgår af art. 89 i den nuværende familielov, at manden i ægteskabskontrakten kan give kvinden ret til forstødelse (dvs. ret til at forstøde sig selv eller manden). Disse to art. indebærer, at brud og brudgom er nødsagede til at bringe tunge emner som polygyni, skilsmisse og forstødelse på banen, mens alt ser rosenrødt ud og ægteskabet end ikke er indgået.

Det fremgår endvidere af art. 49, at det er muligt – i en særskilt kontrakt - at aftale fælleseje for de værdier, som ægtefællerne erhverver under ægteskabet – og at giftefogeden skal informere brud og brudgom derom, når ægteskabskontrakten udfærdiges.

Det præciseres i art. 47, at dersom en af ægteskabskontraktens klausuler viser sig at være lovstridig, bortfalder den – dog uden at de resterende klausuler mister deres gyldighed. Modsat den gamle familielov skal en ægteskabskontrakt nu ikke længere indeholde en erklæring om, hvorvidt bruden er jomfru eller ej! Ægteskabskontrakten skal (som tidligere) registreres hos myndighederne (art. 68). Efter stadfæstelse overrækkes originalen (som tidligere) til hustruen, medens manden må nøjes med en kopi (art. 69). Det er svært at se nogen dybere mening med denne manøvre – hvorfor dog ikke udfærdige kontrakten i to eksemplarer slet og ret? Fraværet af konkrete eksempler på fornuftige og lovlige klausuler i afsnittet om ægteskabskontraktens indhold (art. 67) betyder, at den enkelte kvinde er nødt til at sætte sig grundigt ind i hele familielovens kringelkroge for at oprette en fornuftig kontrakt, der sikrer hende på bedste måde.

Art. 70 præciserer, at opløsning af en familie kun må ske undtagelsesvis og som det mindste af to onder i situationen. Selvom ordet forstødelse/*talâq* har en helt igennem negativ klang, så opererer loven fortsat med både forstødelse/*talâq* og skilsmisse/*khul'* – i den arabiske originaltekst vel at mærke. Det interessante er nemlig, at man i den officielle franske oversættelse vælger at kalde en forstødelse for "divorce", medens en skilsmisse bliver til "divorce judiciaire" – selvom en forstødelse/*talâq* i den nye familielov i høj grad også involverer juridiske instanser. Jeg har i det følgende valgt at kalde en spade for en spade i et forsøg på at gøre det lettere at skelne mellem de to procedurer (der dog ikke beskrives i alle detaljer og varianter).

Om forstødelse (*talâq*).

Manden har altid haft en lovfæstet ret til at forstøde sin hustru. Kvinden er derimod afhængig af, at hendes mand giver hende denne ret via ægteskabskontrakten (art. 89). Det nye er, at en ansøgning om forstødelse - ligeegyldigt, om den fremsættes af manden eller kvinden – skal fremsættes skriftligt (art. 79-80), og at den kun bliver effektiv, efter at der er foretaget mægling (art. 81), at retten har fastsat de økonomiske præmisser, og efter at den, der han ansøgt om forstødelse, har deponeret den af retten fastsatte sum. Dette kan ved første øjekast synes at være et fremskridt og en fordel især for kvinden, men kan faktisk også være til stor ulempe for hende. En mand, der vil forstøde sin hustru, står nemlig over for store udgifter: Han skal betale rejseudgifter til nærmeste dommersæde (i første omgang for sig selv for at indgive ansøgningen, og senere for både sig og sin hustru til mæglingsproceduren, der oven i købet foregår to gange med en måneds interval, hvis der er børn involveret). Dernæst vil han blive pålagt at forsørge sin hustru under den 3 mdr. lange venteperiode (*'idda*) (der for en gravid hustru dog først slutter ved nedkomsten). Derudover skal han betale en evt. skyldig del af brudegaven (*sadaq*), en affindelse (sum (*mout'a*) til hustruen (i forhold til ægteskabets varighed) samt børnebidrag i tiden fremover (art. 83-85). En fattig, analfabetisk mand, der desuden skal betale en skriver for at få udfærdiget en ansøgning om forstødelse, vil sandsynligvis foretrække at fordufte slet og ret. Det er både billigere og nemmere for ham, men efterlader kvinden i en situation, hvor hun hverken et gift eller skilt - og derfor ikke i stand til at indgå et nyt ægteskab! Ved at gøre en forstødelse skriftlig og afhængig af dommerens accept og konditioner samt indføre en mæglingsprocedure, er der ikke længere den store

forskel mellem forstødelse og skilsmisse. Lovgiverne kan imidlertid ikke uden videre afskaffe forstødelsen, hvis de skal holde sig til Koranen.

Om skilsmisse

Ifølge den nye familielov kan ægtefællerne søge skilsmisse på grund af uoverensstemmelser. Loven siger imidlertid ikke præcis, hvilke uoverensstemmelser, der kan være tale om; men de skal være af en sådan grad, at samlivet ikke kan fortsætte uden at der findes en fornuftig løsning. Skilsmissebegæringen fører automatisk til mægling i et forsøg på at få parterne til at komme overens (art. 94-96). Lykkes dette ikke, udarbejder retten præmisser for skilsmissen – nøjagtig som i forbindelse med forstødelse (art. 97). Loven fastslår som noget nyt, at hele proceduren ikke må tage længere end 6 mdr. (art. 97 & 113). Den vage formulering gør, at meget i praksis vil afhænge af mæglernes og dommernes skøn om skyld i forbindelse med ægteskabets forlis - samt af de to parter baglandes sociale position og anseelse i lokalsamfundet. Den nye familielov skelner endvidere – som den gamle - mellem skilsmisse på hustruens begæring samt skilsmisse imod compensation: Hustruen kan – som hidtil - begære skilsmisse i helt specifikke situationer:

1. Hvis manden ikke opfylder et eller flere punkter i ægteskabskontrakten (art. 99).
2. Hvis manden på nogen måde skader hustruens omdømme eller skader hende fysisk el. psykisk (dvs. hustruvold) (art. 99-101).
3. Hvis manden ikke forsørger hustruen som det sig hør og bør, selvom han er i stand dertil (art. 102-103).
4. Hvis manden er fraværende/forsvundet i mere end 1 år eller idømt en fængselsstraf på 3 år eller mere (art. 104-106).
5. Hvis manden har fysiske skavanker, der umuliggør et seksuelt samliv eller lider af en smitsom sygdom – hvis hustruen vel at mærke ikke har været vidende derom ved ægteskabets indgåelse (art.107-111).
6. Hvis manden forsømmer sin hustru seksuelt (art. 112).

Kan ægtefællerne enes om at gå fra hinanden i mindelighed og uden at skulle indvi andre i deres uoverensstemmelser, er der – som tidligere - mulighed for en relativ hurtig skilsmisse, evt. ved at den ene part løskøber sig selv (*khu'*) (art. 114-120). Denne paragraf bliver især brugt i tilfælde af utroskab, idet den giver mulighed for at gå fra hinanden med æren i behold vis à vis omverdenen.

Familieloven indeholder – som noget nyt – regler for, hvorledes marokkanske statsborgere bosat og gift i udlandet kan få deres ægteskab registreret i Marokko (art. 14 & 15). Reglerne er dog så komplicerede, at de fleste nok vil opgive på forhånd. Så slipper de også for at skulle få en evt. skilsmisse igennem systemet.

Forældremyndigheden

Forældremyndigheden er ifølge den nye familielov fortsat opdelt i en omsorgsmyndighed (*hadana*) og en juridisk forældremyndighed (*wilaya*) – i et kompliceret forhold, hvor moderen stadig trækker det korteste strå: Så længe ægteskabet består, har forældrene i forening pligt til at drage omsorg for barnets ve og vel (art. 164), medens den juridiske forældremyndighed - som hidtil - udelukkende ligger hos faderen – også i tilfælde af forstødelse eller skilsmisse (art.236). Moderen overtager først den juridiske forældremyndighed ved faderens fravær eller død - eller i fald faderen er umyndiggjort (art. 231 & 238). Faderen kan imidlertid snigløbe sine børns mor ved – med loven i hånd og uden moderens viden – at udpege en testamentarisk værge for sine børn, der så træder i stedet for moderen (art. 237). Det fremgår endvidere af art. 238, at faderen ved testamente kan udpege en ad hoc værge, der skal overvåge, at moderen udfylder sit hverv som legal værge på bedste måde, og som skal informere retten

om evt. uregelmæssigheder. (sic!) Ved skilsmisse overgår omsorgsmyndigheden til moderen. Omsorgsmyndigheden varer til barnet fylder 18 år. Dog kan børn, når de fylder 15 år, selv bestemme, om de vil bo hos moderen eller faderen (art. 166 & 171). I tilfælde af moderens død overgår omsorgsmyndigheden til faderen (ifølge den gamle familielov stod faderen først som nr. 6 i rækken efter kvindelige slægtninge på moderens side).

Alt i alt synes jeg ikke, at ændringerne i Marokkos familielov af 2004 er så banebrydende, som man gerne vil gøre dem til. Ligestilling mellem mand og kvinde er der i hvert fald ikke tale om; men små skridt har også ret. Det vil vare mange år, før alle marokkanske kvinder har adgang til de netværk og institutioner, der – i øvrigt i samarbejde med KVINFO og det danske udenrigsministerium – er i færd med at blive oprettet rundt omkring i landet for at fremme kvinders adgang til deres rettigheder og til det juridiske system i det hele taget.

Den officielle franske oversættelse af familieloven af 2004 ligger bl.a. på

<http://www.justice.gov.ma/MOUDAWANA/Codefamille.pdf>

En engelsk oversættelse kan læses på

<http://www.hrea.org/moudawana.html>